УДК [330.342.14:004]:1:316.4
DOI: https://doi.org/10.21564/2663-5704.71.379104

Утюж Ірина Геннадіївна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри суспільних дисциплін, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, м. Запоріжжя, Україна
e-mail: ytyh13@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-1152-0151
Денисенко Вікторія Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент, старший викладач кафедри суспільних дисциплін, Запорізький державний медико-фармацевтичний університет, м. Запоріжжя, Україна
e-mail: den.vikta@gmail.com
ORCID ID: 0009-0003-7633-6467

Цифровий капіталізм: соціальне відтворення, праця та майбутнє людства

Статтю присвячено соціально-філософському осмисленню трансформації людини і суспільства, які змінюють структуру економіки, механізми соціального відтворення, способи розподілу ресурсів і форми управління життям. У статті проаналізовано тенденції демографічного переходу, нові форми біополітичного управління, що формуються на перетині цифрових технологій, економіки, демографії та політики.

Ключові слова: *лонгтермізм, біополітика, демографія, пронаталізм, демографічне старіння населення, біотехнології.*

Постановка проблеми. Сучасна трансформація суспільства виходить далеко за межі технологічних змін і поступово набуває характеру фундаментальної соціально-антропологічної революції. Звичне для нас суспільство, соціальна організація, що існували до XX ст. включно, були результатом масштабних суспільних змін, що відбулися в добу неоліту з переходом від привласнюючого до відтворювального типу господарства, коли сформувалися сутнісні характеристики, які визначили систему суспільства на тисячоліття: а) осілий спосіб

Авторські права: © 2026 належать авторам.
Подано для можливої публікації у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution (BY) (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Copyright: © 2026 by the authors.
Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

життя (поселення), б) сім'я як основна соціальна одиниця, на яку покладається функція відтворення популяції (народження дітей та передання їм культурної матриці через виховання), в) соціальна диференціація, ієрархія, у рамках якої кожен індивід має чітко визначений, стабільний соціальний статус.

Технологічно-цифрова революція XXI ст. руйнує ці самі основи, що неминуче призведе до зміни звичного для нас суспільного ладу. Як зазначають Алекс Вільямс та Нік Срнічек у своїй роботі «Маніфест акселераціоністської політики», на початку другого десятиліття XXI ст. світова цивілізація стикається з новими типами катаклізмів. Авторами зазначається, що технологічна революція та цифровізація XXI ст. руйнують ті соціально-економічні засади, на яких протягом останніх століть ґрунтувався індустріальний капіталізм. Якщо раніше ключовими джерелами економічної цінності виступали матеріальне виробництво, наймана праця та інституційно організовані форми соціальної взаємодії, то сьогодні дедалі більшу роль відіграють цифрові дані, алгоритми, мережеві платформи та системи штучного інтелекту. Унаслідок цього відбувається поступове зміщення центру економічної та політичної влади від традиційних виробничих структур до цифрових екосистем, здатних здійснювати економічний обмін і управління соціальними процесами [1].

Водночас цифрова трансформація капіталізму змінює економічні відносини і механізми влади та контролю. Цифрові технології створюють безпрецедентні можливості для моніторингу, прогнозування та регулювання поведінки людей, що зумовлює появу нових форм біополітичного управління. Об'єктом управлінського впливу стають і дії індивіда, і демографічні процеси, репродуктивні практики, стан здоров'я, когнітивні характеристики та навіть майбутні покоління. Таким чином, трансформації, пов'язані з цифровізацією, з введенням систем штучного інтелекту, виходять далеко за межі економіки, охоплюючи фундаментальні питання людського існування та перспективи цивілізаційного розвитку.

Саме в цьому контексті особливого значення набувають новітні нормативні концепції, які намагаються запропонувати ціннісні орієнтири для суспільства майбутнього. Серед них важливе місце посідає лонгтермізм, що акцентує на відповідальності перед майбутніми поколіннями, демографічній стійкості людства та раціональному розподілі ресурсів для мінімізації глобальних ризиків. Лонгтермізм наголошує на необхідності піклуватися про наступні покоління; це єдине, що може забезпечити тривале майбутнє людства, виживання і процвітання біологічного виду Homo sapiens.

Постають питання: якими будуть наступні покоління? Як буде виглядати суспільство у коротко- та довгостроковій перспективах?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика соціальних змін перебуває на перетині кількох дослідницьких напрямів, кожен із яких акцентує увагу на окремих аспектах змін. Насамперед значний внесок у дослідження соціального впливу цифрових технологій зробили Мануель Кастельс [2], Алекс Уільямс, Нік Срнічек [3], Пол Мейсон [4], Шошана Зубофф [5], Марк Фішер [6] та ін. Аналіз цифрового капіталізму поступово зміщується від опису нових економічних і комунікаційних структур до дослідження їхнього антропологічного та соціально-філософського виміру.

Соціально-філософський аналіз нових форм влади та контролю значною мірою спирається на концепцію біополітики, започатковану Мішелем Фуко [7] та розвинену у працях Джорджо Агамбена [8], Антоніо Негрі, Майкла Гардта [9; 10], Роберто Еспозіто [11] та інших дослідників. У сучасних інтерпретаціях біополітичний підхід дедалі частіше застосовується для аналізу цифрового моніторингу, алгоритмічного управління поведінкою та використання великих даних як інструменту соціального регулювання.

Окремий напрям становлять дослідження майбутнього людства в умовах технологічної цивілізації. Тут особливе значення мають праці Ніка Бострома [12–14], Вільяма МакАскілла [15; 16], Тобі Орда [17] та ін. У цих роботах презентується аналітика концепцій екзистенційних ризиків, ставиться питання про майбутнє в контексті соціальних теорій лонгтермізму, ефективного альтруїзму та безпеки штучного інтелекту.

Паралельно в сучасному політичному та соціальному дискурсі набувають поширення ідеї пронаталізму, що пов'язуються з роботами Малкольма і Симони Коллінз [18], а також з демографічними ініціативами окремих представників технологічних еліт [19].

Розглядаючи ступінь розробленості проблеми, підкреслимо, що більшість авторів розглядають зазначені проблеми переважно ізольовано: цифрову економіку – окремо від біополітики, кризу праці – окремо від демографічних трансформацій, а концепції лонгтермізму та ефективного альтруїзму – переважно в контексті прикладної етики майбутнього.

На нашу думку, аналіз взаємодії цифрового капіталізму, трансформації праці та нових форм біополітичного управління доцільно розпочати з дослідження демографічних процесів. Демографічна динаміка визначає умови функціонування економіки, ринку праці, систем соціального забезпечення та моделей державного управління. Ці процеси формують нові механізми соціального відтворення, у межах яких об'єктом політичного й технологічного регулювання стають народжуваність, здоров'я та тривалість життя.

Демографічні трансформації створюють новий соціальний контекст, у якому змінюються пріоритети державної політики. Вони дедалі більше впливають на структуру зайнятості, системи соціального забезпечення, міграційні процеси та механізми біополітичного управління населенням.

Формулювання цілей. Метою статті є соціально-філософське осмислення трансформації людини й суспільства в умовах цифрового капіталізму та визначення їхнього впливу на майбутнє людства через аналіз трансформації праці, механізмів соціального відтворення та нових форм біополітичного управління життям. У цьому контексті ми звертаємося до осмислення теорії акселераціоністської перспективи технологічного розвитку та пов'язаних із нею соціально-етичних концепцій лонгтермізму, ефективного альтруїзму, сучасного пронаталізму й посткапіталізму як можливих стратегій формування довгострокового бачення майбутнього людства.

Виклад основного матеріалу. Ключовими складниками сучасного демографічного переходу є зменшення народжуваності, збільшення тривалості життя, зниження дитячої смертності та старіння населення.

Зменшення народжуваності. У другій половині XX ст. інтелектуальна еліта світу головною загрозою для людства проголосила неконтрольоване збільшення чисельності населення планети. У 1968 р. була опублікована книга професора Стенфордського університету, біолога Пола Ерліха «Популяційна бомба» [20]. Вона була продана накладом у 3 млн примірників, стала тригером відродження популярності мальтузіанських ідей [21] і визначила зміст інтелектуальної дискусії наприкінці 60-х – у 70-ті роки XX ст. Аналізуючи демографічні тенденції та наслідки перенаселення, автор пророкував людству голод і смерть мільйонів людей, зникнення цілих держав та скорочення середньої тривалості життя. Єдиним можливим способом врятувати людство П. Ерліх розумів контроль над популяцією. «It might be possible to develop such population control tools, although the task would not be simple… Technical problems aside, I suspect you'll agree with me that society would probably dissolve before sterilants were added to the water supply by the government. Just consider the fluoridation controversy. Some other way will have to be found» [20, p. 136].

Ідея П. Ерліха отримала подальший розвиток у 1972 р., коли Римський клуб (міжнародна неурядова організація, що була створена для міждисциплінарних досліджень, довгострокового прогнозування та проєктування глобальної проблематики) презентував доповідь «Межі росту» (перекладена 30 мовами та видана 12 млн примірників), у якій пророкував неминуче вичерпання природних ресурсів у результаті збільшення населення Землі [22].

Але сьогодні ми вже можемо констатувати помилковість таких прогнозів. Серед науковців, політичних та інтелектуальних еліт панує «демографічний песимізм». Для більшості країн світу коефіцієнт народжуваності сьогодні становить менше двох дітей на одну жінку [23] (у той час як коефіцієнт простого відтворення населення – 2,05) [24–27].

Причини такого стрімкого падіння народжуваності здебільшого соціальні. Із них, з нашої точки зору, на перше місце слід поставити трансформацію системи цінностей [28]. XX ст. змінило ставлення до дитини. До XIX ст. включно дитина переважно розглядалася як економічний ресурс. Чим більше у тебе дітей, тим більше робочих рук в господарстві. За відсутності державної системи соціального захисту наявність дітей є гарантією допомоги і догляду з їхнього боку в похилому віці. Додайте до цього високу дитячу смертність. Смерть однієї дитини не була загрозою для існування спільноти. Сьогодні дитина, її життя, здоров'я, добробут, успішність – головна цінність. Виховання й освіта однієї дитини вимагають значних ресурсів, зусиль, часу. А низька дитяча смертність дозволяє сподіватися, що кожна дитина стане дорослою. Маємо, на перший погляд, парадоксальну ситуацію: визнання цінності дитини зумовило зменшення народжуваності.

Серед інших причин можна визначити збільшення рівня освіти, особливо серед жінок (якщо жінки витрачають час, зусилля, гроші на отримання освіти, професії, вони в подальшому прагнуть реалізувати себе професійно). Висока народжуваність корелює з низьким рівнем грамотності.

Цілком логічна також кореляція між високою народжуваністю та низьким рівнем медичного забезпечення й поширенням контрацепції.

Важливим фактором є урбанізація, що пов'язана з посиленням процесів атомізації суспільства, розпадом традиційних соціальних зв'язків, зникненням розширеної моделі сім'ї, коли участь у процесі виховання дитини беруть не тільки біологічні батьки, а й інші родичі (бабусі, дідусі, тітки, кузени, старші діти тощо), виконуючи таким чином функції соціальних батьків. «Розширена» модель сім'ї в традиційних суспільствах «розвантажує» біологічних батьків, полегшує догляд за дитиною. Яскравим є приклад Казахстану. Країна з розвинутою економікою, високим рівнем грамотності та високим коефіцієнтом народжуваності, який на 2025 р. становить майже 3 [29], значно обходячи усі країни Європи і більшість країн Азії. Секрет успіху Казахстану полягає в збереженні кланової структури суспільства, «розширеної моделі» сім'ї.

В аналізі демографічної ситуації в Україні ми спираємося на статистичні дані, представлені Department of Economic and Social Affairs (United Nations) (рис. 1).

Як бачимо на представленому графіку, до середини 10-х років XXI ст. ситуація з народжуваністю в Україні розвивалася в тенденціях, характерних для країн Східної Європи, коли коефіцієнт народжуваності становив близько 1,3–1,5. З 2014 р., з початком збройного конфлікту з Російською Федерацією, спад народжуваності, характерний для всіх країн Європи в цей період, в Україні відбувався більш інтенсивно, до коефіцієнта 1,2 (в середньому по Європі – 1,5). З 2022 р., з початком великої війни, демографічна ситуація стрімко погіршилася, коефіцієнт народжуваності впав до 0,9, а за даними 2026 р. становить 1, що є найнижчим показником серед європейських країн. Причини очевидні: політична й економічна нестабільність, безпекові проблеми, величезна еміграція. Падіння народжуваності в Україні не спричинене війною, проте війна посилила й загострила цю тенденцію. У подальшому, за прогнозами DESA, ситуація стабілізується і вийде на плато на рівні коефіцієнта народжуваності 1,2–1,3, але народжуваність в Україні й надалі залишиться нижчою, ніж у середньому по Європі, десь на 0,3–0,4 пункту.

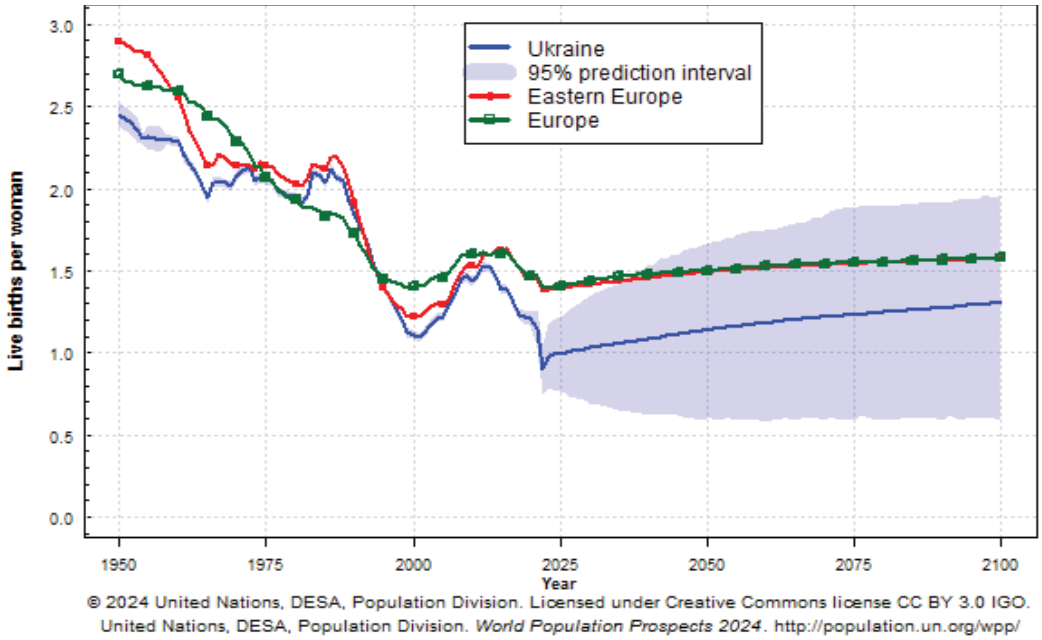

Рис. 1. Загальна народжуваність в Україні (Джерело: UN, DESA)

Збільшення тривалості життя. Зменшення дитячої смертності. Ця тенденція є загальносвітовою, і пов'язана з розвитком медицини, її доступністю, успішними міжнародними програмами в подоланні голоду в найбідніших регі-

онах світу (United Nations World Food Programme (WFP)) та покращенням рівня життя населення. Статистичні дані DESA по Україні (рис. 2) демонструють, що, починаючи з кінця XX ст., середня тривалість життя населення України поступово збільшувалася, суттєво відстаючи від країн Західної Європи, де на 2000 р. вона становила в середньому 74–75 років, проте з показниками, відповідними для країн регіону Східної Європи (67–68 років). На початку великої війни 2022 р. статистичні дані DESA демонструють зниження показника середньої тривалості життя, проте цей процес відзначений для всіх країн Європи, після чого попередній тренд було відновлено. На нашу думку, цей спад може бути обумовлений зміною методології обчислення даних. На 2025 р. середній показник для України становить 75 років, що відповідає аналогічним показникам для країн Східної Європи і на 5 років є гіршим порівняно із загальноєвропейськими показниками. Як бачимо з наведених статистичних даних, навіть тривалий військовий конфлікт суттєво на цьому демографічному показнику не позначився.

Поступове збільшення середньої тривалості життя корелює зі зниженням дитячої смертності (рис. 3). За цим показником Україна відповідає загальноєвропейському рівню.

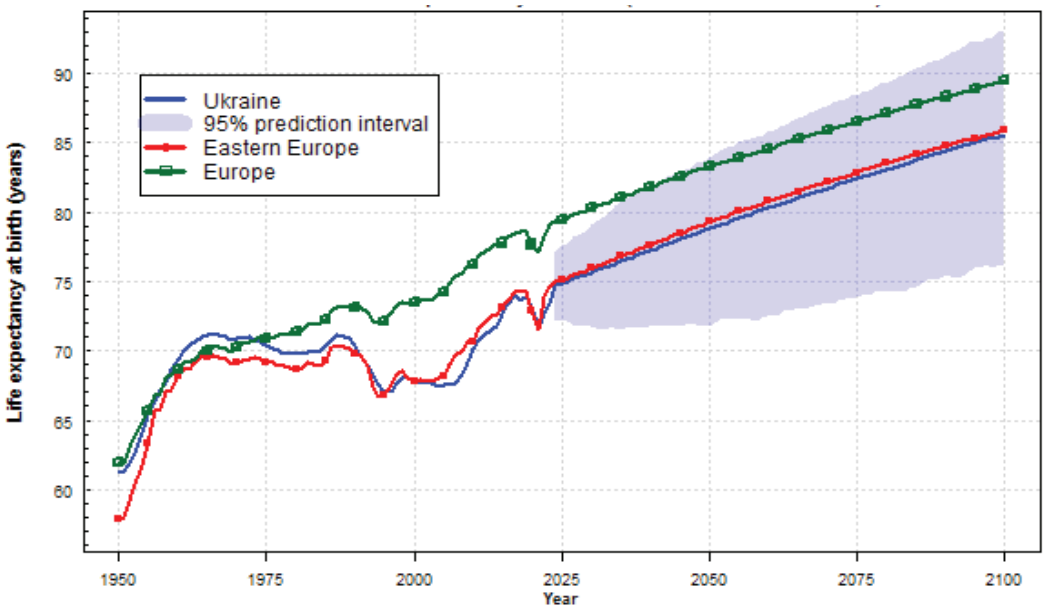

Рис. 2. Очікувана тривалість життя в Україні (для обох статей)
(Джерело: UN, DESA)

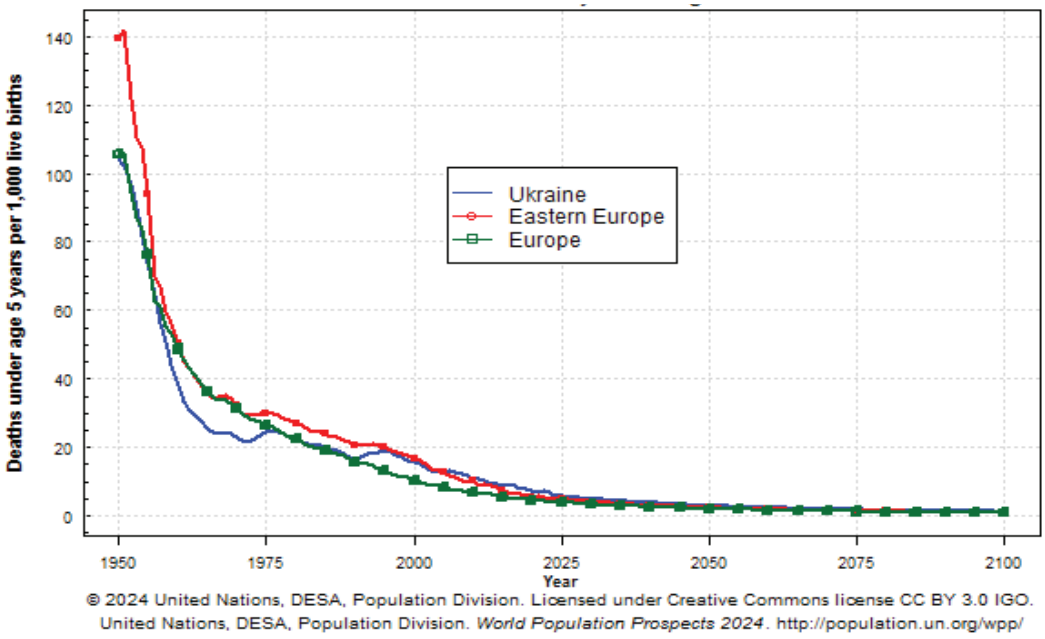

Рис. 3. Смертність до 5 років в Україні (Джерело: UN, DESA)

Демографічне старіння населення. У 2022 р. Нуріель Рубіні, професор економіки в Школі бізнесу ім. Стерна при Нью-Йоркському університеті, що спеціалізується на аналізі глобальних економічних трендів, видав книгу «Мегатренди: Десять трендів, що загрожують нашому майбутньому, і як їх подолати» [30]. Серед десяти «мегазагроз», що можуть спровокувати системну кризу в розвинутих країнах, під номером три автор називає «демографічну бомбу» – різке старіння населення. Для розвинутих країн цей фактор становить критичну небезпеку для пенсійних систем і систем соціального захисту. В їх основі – фонди, що формуються із внесків працюючих платників податків. Підняття показника медіанного віку означає збільшення чисельності людей непрацездатного віку та зменшення чисельності тих, хто працює (рис. 4).

Статево-вікова піраміда населення України наочно демонструє цю тенденцію (рис. 5). У перспективі 15–20 років велика частина населення віком 40–50 років вийде на пенсію і буде замінена малочисельним поколінням сучасних 20–30-річних. Це унеможливить функціонування системи пенсійного забезпечення в сучасному вигляді. В Україні ситуація особливо небезпечна. Війна спричинила суттєве збільшення кількості людей, які потребують соціального захисту і соціальних гарантій, а відповідно, посилення навантаження на сис-

тему соціального захисту України, що в умовах війни та подальшого післявоєнного відновлення ставить під сумнів можливість для України виконувати свої соціальні зобов'язання.

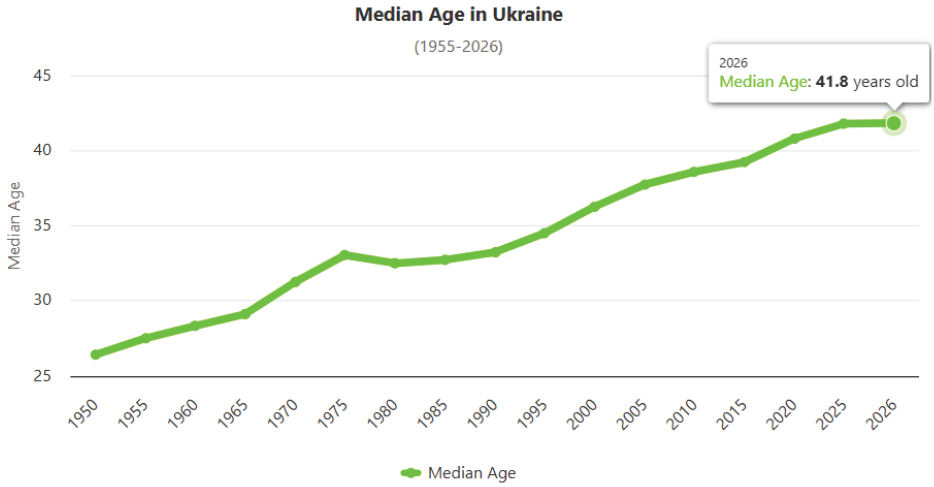

Рис. 4. Середній вік в Україні. Джерело: **Worldometer** (https://www.worldometers.info/world-population/ukraine-population/)

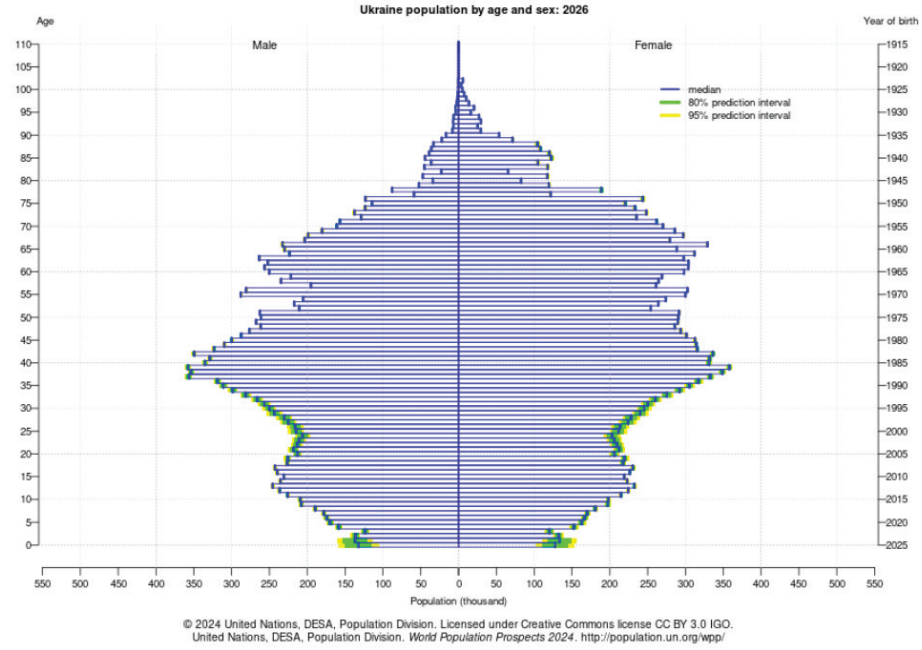

Рис. 5. Статево-вікова піраміда населення України (Джерело: UN, DESA)

Ця проблема певним чином компенсується двома моментами. По-перше, описаною вище тенденцією, а саме збільшенням тривалості життя. Ідеться не лише про те, що люди живуть довше, а й про те, що ми спостерігаємо подовження віку соціальної активності: люди довше залишаються працездатними. По-друге, людська праця замінюється штучним інтелектом, комп'ютеризованими та роботизованими системами. Чи загрожує нам депопуляція? Депопуляція – це зменшення чисельності населення до рівня, недостатнього для підтримання інфраструктури в робочому стані. Для розвинених технологічних країн цю проблему вирішує науково-технічний прогрес. Наука не дає нам оптимальної чисельності населення для нашої планети. У будь-якому разі, сьогодні і в найближчі 100 років чисельність населення Землі буде залишатися максимальною за всю історію.

Тенденції та прогнози. Демографічна трансформація та пошук посткапіталістичної моделі суспільства. Отже, в найближчому майбутньому ми побачимо суспільство, у якому буде низька народжуваність з середнім коефіцієнтом народжуваності в межах 1,2–1,5. Цей тренд буде представлений також у країнах Африки, які сьогодні поки залишаються єдиним регіоном високої народжуваності. Ми побачимо суспільство зі значною часткою людей похилого віку, суспільство із середньою очікуваною тривалістю життя до 100 років.

Однак демографічну трансформацію не варто розглядати тільки як кризовий процес. Поряд з очевидними соціально-економічними викликами вона може створювати нові можливості. У цьому контексті перспективним є поняття «депопуляційного дивіденду», за допомогою якого можна концептуалізувати потенційні соціальні, економічні та екологічні переваги скорочення чисельності населення [31, p. 3]. Зменшення демографічного навантаження на природні ресурси, потенційне скорочення антропогенного тиску на довкілля, автоматизація виробництва та переорієнтація економіки на якість життя можуть створити умови для нового типу суспільного розвитку.

Демографічні зміни при цьому не обмежуються сферою відтворення населення. Вони здатні трансформувати практично всі основні інститути суспільства.

В економічній сфері зростатиме значення послуг, особливо тих, що пов'язані з доглядом, підтримкою та соціальною інтеграцією людей похилого віку. Одночасно змінюватиметься структура споживання, а виробництво товарів, послуг, інформаційних і культурних продуктів дедалі більше орієнтуватиметься на старіюче, але технологічно інтегроване населення. Автоматизація та штучний інтелект можуть частково компенсувати скорочення трудових ресурсів, змінюючи саме поняття праці та економічної продуктивності.

У правовій сфері демографічна й технологічна трансформація актуалізує необхідність перегляду традиційних моделей трудових відносин. Значна частина сучасного трудового законодавства сформувалася в умовах індустріального суспільства, для якого були характерні стабільна зайнятість, чіткий поділ ролей працівника і роботодавця та відносно передбачуваний життєвий цикл. Цифрова економіка, платформна зайнятість, автоматизація та подовження професійного життя формують принципово інші відносини, що потребують нових механізмів правового регулювання.

У політичній сфері старіння населення, зміна структури домогосподарств і трансформація трудових відносин можуть впливати на політичну поведінку, моделі соціальної солідарності та функції держави. Особливого значення набуває питання майбутнього систем соціального захисту. Якщо традиційна модель була побудована навколо зайнятості, заробітної плати і страхових внесків, то автоматизація та скорочення частки населення працездатного віку актуалізують дискусію щодо універсальних соціальних гарантій, включно з концепцією безумовного базового доходу. Водночас розширення цифрових технологій створює нові можливості для управління соціальними процесами, але одночасно посилює значення питань приватності, автономії та біополітичного контролю.

Не менш істотними є зміни у структурі соціальних відносин та сім'ї. Традиційна модель сім'ї поступово змінюється, співіснуючи з різноманітними формами партнерства, бездітними домогосподарствами та іншими моделями організації приватного життя. Зростає мобільність населення, а міграційні процеси дедалі більше впливають на демографічний баланс окремих держав. У результаті соціальне відтворення перестає бути виключно внутрішньою функцією сім'ї та дедалі більше стає питанням взаємодії сімейних, економічних, технологічних і державних інститутів.

Особливого значення набуває медицина. Старіння населення та збільшення тривалості життя стимулюють перехід від переважно реактивної моделі охорони здоров'я до персоналізованої, предиктивної та превентивної медицини. Розвиток генетичних технологій, штучного інтелекту, цифрового моніторингу та високотехнологічної діагностики розширює можливості раннього виявлення захворювань і персоналізації лікування. Паралельно зростатиме значення систем тривалого догляду, реабілітації та підтримки якості життя людей похилого віку [32].

Освіта також змушена буде адаптуватися до суспільства довгого життя. Якщо професійна модель XX ст. передбачала відносно лінійну послідовність «освіта – професія – пенсія», то цифрове суспільство потребуватиме постійного

оновлення знань і багаторазової зміни професійної траєкторії. Звідси випливає зростання значення персоналізованої освіти, індивідуальних освітніх траєкторій, цифрової грамотності та soft skills – комунікації, критичного мислення, роботи з інформацією, командної взаємодії та емоційного інтелекту.

У процесі трансформації сучасного суспільства змінюється і система його ціннісних орієнтацій. На перший план дедалі більше виходять такі цінності, як щастя, самореалізація, самоактуалізація, людська гідність, автономія та ненасильство. Їх об'єднує визнання людяності одним із ключових орієнтирів особистісного і суспільного розвитку. Як ми вже раніше зазначали, посилаючись на роботу А. Вільямса та Н. Срнічека, технологічний та економічний прогрес набувають цінності не самі по собі, а тією мірою, якою вони сприяють підвищенню якості життя, розширенню людських можливостей і збереженню гідності людини [3].

Водночас, навіть проаналізувавши невелику кількість сучасних соціально-філософських робіт, ми можемо презентувати найістотніші смисли соціальних теорій, у яких актуалізується пошук нового балансу між людиною, природним середовищем і економічним розвитком. Узагальнюючи, можна констатувати, що йдеться про перехід від моделі, у якій природа та людські ресурси розглядаються переважно як засоби економічного зростання, до моделі сталого розвитку, що передбачає узгодження технологічного прогресу, добробуту людини та екологічної відповідальності.

Важливим аспектом цієї трансформації є зміна ставлення до насильства. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція Стівена Пінкера, який у своїх дослідженнях історичної динаміки насильства обґрунтовує тезу про довгострокове зниження рівня насильницької поведінки та поступове зміщення суспільних норм у бік більшої цінності людського життя і ненасильницьких способів розв'язання конфліктів. Водночас сучасний світ не можна вважати позбавленим насильства, тому йдеться, радше, про зміну його соціальної легітимації: насильство дедалі частіше потребує суспільного виправдання, тоді як гуманність, безпека та людська гідність набувають статусу важливих нормативних орієнтирів [28].

Парадокс сучасної ситуації полягає в тому, що технологічний і соціальний прогрес, який сприяє збільшенню тривалості життя та підвищенню добробуту, одночасно супроводжується зниженням народжуваності. Саме ця суперечність актуалізує сучасний пронаталістський дискурс. На відміну від традиційного демографічного підходу, сучасний пронаталізм розглядає народження дітей не лише як засіб компенсації демографічного скорочення, а й як питання довгострокової життєздатності людства.

У ширшому інтелектуальному контексті пронаталізм перетинається з ідеями лонгтермізму та ефективного альтруїзму, для яких особливого значення набувають інтереси майбутніх поколінь. Якщо лонгтермізм ставить у центр моральної рефлексії наслідки сучасних рішень для дуже віддаленого майбутнього, то пронаталізм акцентує проблему самого відтворення людського потенціалу. Відповідно, питання народжуваності може розглядатися не тільки крізь призму економічної демографії, а й як частина ширшої дискусії про майбутнє людства.

Водночас пронаталістська перспектива містить важливу етичну проблему: підтримка народжуваності не повинна перетворюватися на інструмент примусу людини або на біополітичний контроль її репродуктивного вибору. Тому сучасна модель демографічної політики потребує зміщення акценту від примусу до створення умов, за яких народження та виховання дітей стають сумісними з професійною реалізацією, економічною безпекою, автономією та якістю життя.

Таким чином, проблема полягає не просто у виборі між «більшою» та «меншою» кількістю населення. Ідеться про пошук нової моделі соціального відтворення, яка відповідала б умовам довгого життя, низької народжуваності, автоматизації та технологічного розвитку.

Від цифрового капіталізму до нової моделі посткапіталізму. Саме тут демографічна проблема перетинається з кризою сучасного капіталізму. Економічна система, значною мірою побудована на постійному розширенні виробництва, споживання та трудової участі населення, стикається з реальністю автоматизації, старіння населення, зміни структури зайнятості та обмеженості природних ресурсів. Водночас технологічний розвиток створює можливість відокремити суспільний добробут від традиційної залежності між економічним зростанням і збільшенням кількості людської праці.

У цьому контексті постає питання про нову модель посткапіталізму. Її пошук не обов'язково передбачає відмову від технологічного прискорення. Навпаки, акселераціоністська перспектива дозволяє розглядати автоматизацію, штучний інтелект і цифрові технології як потенційні інструменти звільнення людини від частини необхідної праці та розширення доступу до суспільних благ. Як зазначається в роботі П. Мейсона «Посткапіталізм: путівник у наше майбутнє», проблема полягає в тому, яким чином результати технологічного прогресу будуть розподілятися між членами суспільства і які інститути забезпечуватимуть соціальне відтворення в умовах зменшення ролі традиційної зайнятості [4].

Отже, майбутнє людства може визначатися не самим фактом технологічного чи демографічного прискорення, а соціальною моделлю, у межах якої ці процеси будуть інституційно організовані.

Нова посткапіталістична перспектива потребує поєднання технологічного розвитку, соціальної справедливості, підтримки людського відтворення, довголіття, екологічної сталості та розширення людських можливостей. У цьому сенсі завданням соціальної філософії стає не передбачення однозначного сценарію майбутнього, а концептуалізація таких моделей суспільства, у яких технології працюватимуть на довгостроковий розвиток людства, а демографічні зміни розглядатимуться не лише як проблема, а і як стимул до інституційної та ціннісної трансформації.

Висновки. Людина є формою капіталу. Природні, економічні й людські ресурси становлять базу сучасної цивілізації. Вони є об'єктом формування, управління, оцінки корисності й ефективності, скорочення. Будь-які проєкти нового глобального економічного і соціального ладу мають враховувати фактор вичерпаності ресурсів, у тому числі людських. Депопуляція стає фактором, що визначає розвиток людства в довгостроковій перспективі. Перспектива посткапіталістичного розвитку набуває соціально-філософського значення лише за умови, що цифрові технології та штучний інтелект слугуватимуть розвитку людини, зміцненню її свободи, гідності й творчого потенціалу. Саме людина повинна залишатися центральною цінністю майбутнього суспільства, визначаючи цілі та межі технологічного розвитку. Проведений соціально-філософський аналіз засвідчив, що концепції лонгтермізму, етичного альтруїзму, пранаталізму є спробами сформувати нормативні орієнтири розвитку людства в умовах прискореного технологічного прогресу. Незважаючи на концептуальні відмінності, їх об'єднує прагнення поєднати технологічні інновації із соціальною відповідальністю та орієнтацією на майбутні покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Williams A., Srnicek N. Accelerate: Manifesto for an accelerationist politics. *Dark trajectories: Politics of the outside* / J. Johnson (ed.). Hong Kong : Pendular Sweeps Series, 2013. P. 135–155. URL: https://monoskop.org/images/9/99/Johnson_Joshua_ed_Dark_Trajectories_Politics_of_the_Outside_2013.pdf (дата звернення: 04.10.2026).
2. Castells M. The Network Society: From Knowledge to Policy. *The Network Society: From Knowledge to Policy* / M. Castells, G. Cardoso (eds.). Washington, DC : Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations, 2005. P. 3–21.

3. Srnicek N., Williams A. Inventing the Future: Postcapitalism and a World without Work. London : Verso, 2015. 263 p.
4. Mason P. PostCapitalism: A Guide to Our Future. London : Penguin Books, 2016. 339 p.
5. Zuboff S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York : PublicAffairs, 2019. 704 p.
6. Fisher M. Capitalist Realism: Is There No Alternative? Winchester : Zero Books, 2009. 81 p.
7. Foucault M. The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979 / trans. by G. Burchell. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2008. 346 p.
8. Agamben G. Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life / trans. by D. Heller-Roazen. Stanford : Stanford University Press, 1998. 199 p.
9. Hardt M., Negri A. Empire. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2000. 478 p.
10. Hardt M., Negri A. Multitude: War and Democracy in the Age of Empire. New York : Penguin Press, 2004. 427 p.
11. Esposito R. Bíos: Biopolitics and Philosophy / trans. by T. Campbell. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2008. 304 p.
12. Bostrom N. Existential Risks: Analyzing Human Extinction Scenarios and Related Hazards. *Journal of Evolution and Technology*. 2002. Vol. 9, No. 1. P. 1–31.
13. Bostrom N. Existential Risk Prevention as Global Priority. *Global Policy*. 2013. Vol. 4, No. 1. P. 15–31. doi: https://doi.org/10.1111/1758-5899.12002.
14. Bostrom N. Deep Utopia: Life and Meaning in a Solved World. Washington, D. C.: Ideapress Publishing, 2024. 536 p.
15. MacAskill W. Doing Good Better: Effective Altruism and a Radical New Way to Make a Difference. New York: Gotham Books, 2015. 258 p.
16. MacAskill W. What We Owe the Future. New York : Basic Books, 2022. 335 p.
17. Ord T. The Precipice: Existential Risk and the Future of Humanity. London : Bloomsbury Publishing, 2020. 480 p.
18. Collins M., Collins S. The Pragmatist's Guide to Governance: Rebuilding civilization through effective governance. New York : Omniscion Press, 2023. 283 p.
19. Geiger S. Tech Oligarchs' Obsession with Pronatalism and Fertility Markets. *Science as Culture*. 2026. Vol. 35, No. 3. P. 429–440. doi: https://doi.org/10.1080/09505431.2026.2639478.
20. Ehrlich P. R. The Population Bomb: Population Control or Race to Oblivion. New York : Ballantine Books, 1968. 241 p.
21. Malthus T. R. An Essay on the Principle of Population. London : J. Johnson, 1798. 126 p. URL: https://math.uchicago.edu/~shmuel/Modeling/Malthus,%20An%20essay%20on%20the%20principle%20of%20population.pdf (дата звернення: 04.08.2026).
22. Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens W. W. III. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. New York : Universe Books, 1972. 211 p. URL: https://collections.dartmouth.edu/xcdas-derivative/meadows/pdf/meadows_ltg-001.pdf?disposition=inline (дата звернення: 05.08.2026).

23. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: Demographic Profiles. URL: https://population.un.org/wpp/graphs?loc=900&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts (дата звернення: 01.06.2026).
24. Eberstadt N. The Age of Depopulation: Surviving a World Gone Gray. *Foreign Affairs*. 2024. October. URL: https://www.foreignaffairs.com/world/age-depopulation-surviving-world-gone-gray-nicholas-eberstadt (дата звернення: 01.06.2026).
25. Lutz W., Gailey N. Depopulation as a Policy Challenge in the Context of Global Demographic Trends. Belgrade : UNDP Serbia, 2020. 38 p.
26. Spears D., Deruso M. After the Spike: The Risks of Global Depopulation and the Case for People. Gurugram (Gurgaon), Haryana : Penguin Random House India Private Limited, 2025. 336 p.
27. Piontek W. Depopulation in the Concept of Sustainable Development. *Rocznik Ochrona Środowiska*. 2019. Vol. 21. P. 523–542. URL: https://www.ros.edu.pl/images/roczniki/2019/032_ROS_V21_R2019.pdf (дата звернення: 08.07.2026).
28. Pinker S. The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined. New York : Viking, 2011. 800 p.
29. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: Kazakhstan – Total Fertility. URL: https://population.un.org/wpp/graphs?loc=398&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts (дата звернення: 01.06.2026).
30. Roubini N. Megathreats: The Ten Trends That Imperil Our Future, and How to Survive Them. London : John Murray, 2022. 320 p.
31. Matanle P. et al. Localising and Globalising the Depopulation Dividend: Theory and Evidence from Three Countries in Three World Regions. *Journal of Area Studies*. 2022. Vol. 1, No. 1. P. 1–28.
32. Сучасні проблеми філософії медицини : монографія / І. Г. Утюж, В. В. Денисенко, Б. Б. Самура та ін. ; за заг. ред. І. Г. Утюж. Дніпро : Журфонд, 2025. 216 с.

REFERENCES

1. Williams, A., Srnicek, N. (2013). Accelerate: Manifesto for an accelerationist politics. *Dark trajectories: Politics of the outside*. J. Johnson (ed.). Hong Kong: Pendular Sweeps Series *135–155*. URL: https://monoskop.org/images/9/99/Johnson_Joshua_ed_Dark_Trajectories_Politics_of_the_Outside_2013.pdf
2. Castells, M. (2005). The network society: From knowledge to policy. *The network society: From knowledge to policy.* M. Castells, G. Cardoso (Eds.). Washington, DC: Johns Hopkins Center for Transatlantic Relations, *3–21.*
3. Srnicek, N., Williams, A. (2015). Inventing the future: Postcapitalism and a world without work. London: Verso.
4. Mason, P. (2016). Postcapitalism: A guide to our future. London: Penguin Books.

5. Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power. New York: PublicAffairs.
6. Fisher, M. (2009). Capitalist realism: Is there no alternative? Winchester: Zero Books.
7. Foucault, M. (2008). The birth of biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979 (G. Burchell, Trans.). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
8. Agamben, G. (1998). Homo sacer: Sovereign power and bare life / trans. by D. Heller-Roazen. Stanford: Stanford University Press.
9. Hardt, M., Negri, A. (2000). Empire. Cambridge, MA: Harvard University Press.
10. Hardt, M., Negri, A. (2004). Multitude: War and democracy in the age of empire. New York: Penguin Press.
11. Esposito, R. (2008). Bíos: Biopolitics and philosophy / trans. by T. Campbell. Minneapolis: University of Minnesota Press.
12. Bostrom, N. (2002). Existential risks: Analyzing human extinction scenarios and related hazards. *Journal of Evolution and Technology, 9(1), 1–31.*
13. Bostrom, N. (2013). Existential risk prevention as global priority. *Global Policy, 4(1), 15–31*. doi: https://doi.org/10.1111/1758-5899.12002
14. Bostrom, N. (2024). Deep utopia: Life and meaning in a solved world. Washington, D. C.: Ideapress Publishing.
15. MacAskill, W. (2015). Doing good better: Effective altruism and a radical new way to make a difference. New York: Gotham Books.
16. MacAskill, W. (2022). What we owe the future. New York: Basic Books.
17. Ord, T. (2020). The precipice: Existential risk and the future of humanity. London: Bloomsbury Publishing.
18. Collins, M., Collins, S. (2023). The pragmatist's guide to governance: Rebuilding civilization through effective governance. New York: Omniscion Press.
19. Geiger, S. (2026). Tech oligarchs' obsession with pronatalism and fertility markets. *Science as Culture*, *35(3), 429–440.* doi: https://doi.org/10.1080/09505431.2026.2639478
20. Ehrlich, P. R. (1968). The population bomb: Population control or race to oblivion. New York: Ballantine Books.
21. Malthus, T. R. (1798). An essay on the principle of population. London: J. Johnson.
22. Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W. W., III. (1972). The limits to growth: A report for the Club of Rome's project on the predicament of mankind. New York: Universe Books. URL: https://collections.dartmouth.edu/xcdas-derivative/meadows/pdf/meadows_ltg-001.pdf
23. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World Population Prospects: Demographic profiles. URL: https://population.un.org/wpp/graphs?loc=900&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts
24. Eberstadt, N. (2024). The age of depopulation: Surviving a world gone gray. *Foreign Affairs*, Oct. URL: https://www.foreignaffairs.com/world/age-depopulation-surviving-world-gone-gray-nicholas-eberstadt

25. Lutz, W., Gailey, N. (2020). Depopulation as a policy challenge in the context of global demographic trends. Belgrade: UNDP Serbia.
26. Spears, D., Deruso, M. (2025). After the spike: The risks of global depopulation and the case for people. Gurugram (Gurgaon), Haryana: Penguin Random House India.
27. Piontek, W. (2019). Depopulation in the concept of sustainable development. *Rocznik Ochrona Środowiska, 21, 523–542.* URL: https://www.ros.edu.pl/images/roczniki/2019/032_ROS_V21_R2019.pdf
28. Pinker, S. (2011). The better angels of our nature: Why violence has declined. New York: Viking.
29. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. Kazakhstan: Total fertility. World Population Prospects. URL: https://population.un.org/wpp/graphs?loc=398&type=Demographic%20Profiles&category=Line%20Charts
30. Roubini, N. (2022). Megathreats: The ten trends that imperil our future, and how to survive them. London: John Murray.
31. Matanle, P., et al. (2022). Localising and globalising the depopulation dividend: Theory and evidence from three countries in three world regions. *Journal of Area Studies, 1(1), 1–28.*
32. Utiuzh, I. H., Denysenko, V. V., Samura, B. B., et al. (2025). Suchasni problemy filosofii medytsyny. Dnipro: Zhurfond [in Ukrainian].

Utiuzh Iryna Gennadiyivna, Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Social Studies, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Denysenko Viktoriia Volodymyrivna**,** Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Senior Lecturer of the Department of Social Studies, Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University, Zaporizhzhia, Ukraine

Digital Capitalism: Social Reproduction, Labor, and the Future of Humanity

The article examines the socio-philosophical transformation of man and society, including changes in economic structure, mechanisms of social reproduction, resource distribution, and forms of life management. The article analyzes trends in demographic transition and new forms of biopolitical governance emerging at the intersection of digital technologies, economics, demography, and politics.

Keywords: *longtermism, biopolitics, demographic transition, fertility, demographic aging of the population, biotechnology.*

Статтю подано / Submitted: 25.08.2026
Доопрацьовано / Revised: 26.09.2026
Схвалено до друку / Accepted: 12.10.2026
Опубліковано / Published: 20.11.2026